

Knud Magnussens krønike

AF

ANNE KATRINE GADE KRISTENSEN

DEN engelske krønikeskriver Ralph Niger bringer i sin verdenshistorie, der strækker sig til slutningen af det 12. århundrede, en del danske efterretninger, omfattende perioden fra c. 800 til 1180erne.¹ Op til og med Svend Estridsen hviler de danske afsnit på Adam af Bremen. Ralph Niger har som den eneste engelske historiker fra middelalderen berøring med Adams værk, men udnyttelsen rækker aldrig ud over dettes nordiske indhold. For den følgende tid kendetegnes beretningen ved dens særlige interesse og sympati for Knud Magnussen og hans slægt. Farfaderen Niels fremhæves på Oluf Hungers bekostning, og ved skildringen af borgerkrigen optræder Knud som landets retmæssige konge, mod hvem Svend gør oprør. Ikke mindre bemærkelsesværdig er krønikens omtale af Knuds søn Valdemar som udvalgt bisp af Slesvig og indehaver af Valdemar I's befæstning ved grænsen.²

Fra dansk side har dette stof navnlig været behandlet af Jørgen Olrik, der tillige har givet en oversættelse af stykkerne fra Harald Hen til Knud VI.³ Olrik forestillede sig, at Ralph Niger var kommet i besiddelse af et Adam-udtog gennem forbindelser i Danmark og havde sine øvrige oplysninger fra bisp Valdemar eller en mand, der stod denne nær. Derimod betonedes Ellen Jørgensen, at de pågældende afsnit sna-

¹ Krøniken er udgivet i sin helhed af Robert Anstruther i *Radulfi Nigri Chronica, The Chronicles of Ralph Niger*, 1851; endv. i uddrag i *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores* 27, ed. F. Liebermann et R. Pauli, 1885, s. 327 ff. Sidstnævnte udgave, som vil blive benyttet her, indeholder samtlige danske afsnit, dog med følgende undtagelse: *In Dacia Orico juniore successit Heligon; et ei Olaff, veniens de Suevia, vi et armis adeptus est imperium. Post Olaff regnaverunt Chenop, Gurd, Sigerich.* Anstruthers udg., s. 77; jvf. *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* I, 48, 52, Schmeidlers udg., 1917, s. 48 og 53.

² Jørgen Olrik, *Harald Héns love*, *Hist. Tidsskr.* 7. r. II, s. 200 ff.

³ *Sst.*, s. 202 ff. For andre behandlinger se, foruden henvisningerne i det umiddelbart følgende, R. Pauli, *Die Chroniken des Radulfus Niger, Nachrichten von der K. Gesellschaft der Wissenschaften etc. zu Göttingen*, 1880, s. 569 ff.

rere beror på en kronike af dansk proveniens end på mundtlige meddelelser.⁴ Hun henledte desuden opmærksomheden på parallellen mellem synsvinklen hos englænderen og i Roskildekroniken. Hal Koch er gået et skridt videre og har udkastet den tanke, at traditionen hidrører fra Eskils kreds, ikke fra bisp Valdemar.⁵

Der kan ikke herske nogen tvivl om rigtigheden af Ellen Jørgensens vurdering. Overensstemmelser, som allerede Olrik bemærkede, mellem beretningen hos den engelske forfatter og Svend Aggesen vidner om en litterær forbindelse.⁶ Begge fremhæver Valdemars to storværker, ryboernes omvendelse og sydgrænsens befæstning, og anvender udtrykket *crudelis* om kongen.⁷ Traditionen hos Ralph Niger optræder i andre yngre fremstillinger.⁸ Bernhard Schmeidler påviste således direkte verbaloverensstemmelser med skildringen i den Yngre Passio s. Kanuti regis et martyris fra 13. århundrede.⁹

Endvidere har C. A. Christensen gjort opmærksom på, at Ralph Nigers Adam-uddrag bygger på en C-version og samtidig står Adam-traditionen i Series ac brevior historia regum Danie nær.¹⁰ Følger man denne iagttagelse videre og sammenstiller de to værker med Adams beretning, viser det sig, at der ikke kan være tale om to uafhængige excerpter af et Adam-manuskript. Hovedparten af indholdet skyldes en fælleskilde, der atter går tilbage til Adam af Bremen. Fælles for Ralph Niger og Series ac brevior historia er en ejendommelig ombrydning af Adams stof. Hos denne skildres togter til Sachsen og Rhinegnene såvel som til England efter Erik Barns regeringstid, mens de to andre forfattere har flyttet dem forud for meddelelsen om kongeskiftet fra den ældre

⁴ Ellen Jørgensen, *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800, 1931*, s. 26 note 1.

⁵ Hal Koch, *Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder I, 1936*, s. 31 f., 91.

⁶ Jvf. J. Olrik i *Hist. Tidsskr.* 7. r. II, s. 206 f., 209.

⁷ *Ralph Niger: et solus postea regnavit (Valdemar), crudelis et fortis (Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 335)*. *Svend Aggesen: in suos tantum plus iusto crudelior (Scriptores minores historiae Danicæ medii ævi, rec. M. Cl. Gertz, I, 1917, s. 138 f.)*. Ellen Jørgensen, *anf. arb.*, s. 26 note 1; jvf. dog Johs. Steenstrups anmeldelse af Ellen Jørgensens bog i *Hist. Tidsskr.* 10. r. II, s. 379.

⁸ Se foruden det følgende også ndf. s. 449.

⁹ Bernhard Schmeidler, *Eine neue Passio s. Kanuti regis et martyris*, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 37, s. 83 f., endv. s. 89 note 6, s. 91 note 13, s. 96 note 4; *Vitae Sanctorum Danorum*, udg. ved M. Cl. Gertz, 1908-12, s. 537 f., endv. s. 540, 544, 555 f. Se også ndf. s. 438 f.

¹⁰ *Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesie pontificum. Codex Havnensis*, published in *Photolithography with preface by C. A. Christensen, 1948*, s. XIII m. note 29 og 30. *Series ac brevior historia* er trykt i *Script. min. I*, s. 161 ff. med indledning s. 149 f.

Erik til Erik Barn og på denne måde koncentreret normannerhærgningerne til den første konges tid.¹¹ Kronologien afviger ikke blot fra Adams, men ligeledes fra begivenhedsforløbet i Roskildekronikens og Annales Lundenses' Adam-excerpter, hvor nævnte togter placeres i Erik Barns regeringstid.¹² Ralph Niger og Series ac brevior historia beretter desuden om Harald Blåtands lovgivning, en efterretning, der skyldes fortolkning af kap. 28 i Adams II bog.¹³ Hverken Roskildekroniken eller Annales Lundenses kender til Haralds virksomhed som lovgiver. Derimod har denne fortolkning såvel som dispositionen i afsnittet om vikingetogterne lighedspunkter hos Helmold.¹⁴

De anførte paralleller mellem Ralph Niger og senere danske værker dokumenterer, at der til grund for afsnittene hos englænderen har ligget en dansk krønike, og at denne har været kendt og udnyttet her i landet. Forfatteren har taget sit udgangspunkt lidt tidligere hos Adam end Roskildekroniken og har givetvis indledt den danske kongerække med Godfred.¹⁵ Ralph Nigers sidste danske efterretning angår tronskiftet i 1182, og her nævnes Knud VI's ægteskab med den sachsiske hertugdatter.¹⁶ Krøniken har da været ført op til denne konges tid; omtalen af bisp Valdemar som *electus de Selewich* fastslår, at værket har fundet sin afslutning endnu i 1180'erne, inden bispens indvielse c. 1188.¹⁷ Den iøjnefaldende tendens til fordel for Knud Magnussen motiverer, at betegnelsen *Knud Magnussens Krønike* eller *Knudskroniken* hæftes til det tabte arbejde.

VED bedømmelsen af Knudskronikens kildegrundlag i afsnittet op til og med Svend Estridsen må man til stadighed have for øje, at hverken

¹¹ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 332; Script. min. I, s. 162 f.; Adam I, 37, 38 og 39, jvf. I, 28, Schmeidlers udg., s. 34 ff.

¹² Roskildekroniken, Script. min. I, s. 15 ff.; Annales Danici medii ævi, ed. Ellen Jørgensen, 1920, s. 53 f.

¹³ Se Sture Bolin, Kring mäster Adams text, Scandia V, s. 206 ff.

¹⁴ Jvf. det følgende.

¹⁵ *Ralph Niger*: In Dacia post Godefredum regnavit Hemminch, patruelis vel filius Godefredi, et pacem fecit cum Karolo et Hecdomin fluvium fecit regni sui terminum (Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 332); *Series ac brevior historia*: 46. Gøtric hin Giafmildi. Hic, Fresis itemque Nordalbingis et Slauorum populis tributo subactis, Karolo Magno bellum minabatur. — 47. Olaf, filius eius. — 48. Hemming, filius Olaf. Hic, nepos Gøtric, succedens in regnum pacem fecit cum Karolo; Egdoram fluvium accepit regni sui terminum (Script. min. I, s. 162); jvf. Adam I, 14, Schmeidlers udg., s. 19. Også hos Helmold starter de danske efterretninger ved Godfred (Helmoldi Presbyteri Bozoviensis Chronica Slavorum I, 3, Schmeidlers udg., 1937, s. 11).

¹⁶ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 336.

¹⁷ Se J. Olrik i Hist. Tidsskr. 7. r. II, s. 210 m. note 1.

Ralph Niger eller *Series ac brevior historia* indeholder rene uddrag af forlægget. Begge har foretaget en individuel bearbejdelse. Englænderen supplerer nu og da med vendinger, der utvivlsomt er hentet hos Sigebert af Gembloux, een af hans hovedkilder,¹⁸ mens *Series ac brevior historia* viser selvstændig påvirkning fra bl.a. Roskildekroniken.¹⁹ Iøvrigt må det bemærkes, at Ralph Niger i enkelte tilfælde refererer meddelelser fra Knudskroniken, som forbigås af den anden forfatter,²⁰ men gennemgående fremtræder den engelske benyttelse, sammenholdt med den tilsvarende i *Series ac brevior historia*, som et resumé, og ofte følges Adams tekst nøjere i sidstnævnte arbejde.²¹

C. A. Christensen nåede som nævnt til det resultat, at Adam-udtogene i de to værker beror på en C-version. Denne vurdering er for så vidt rigtig, omend forholdene ikke er helt så enkle. Knudskronikens indledende parti bygger lige så lidt som de to afledede værker på et enkelt forlæg. Krønikeskriveren har tillige haft såvel Helmolds som Roskildekronikens Adam-uddrag for sig. I lighed med Helmold lader han den danske historie begynde med Godfred²² og omtaler som denne togterne til de tyske områder i umiddelbar fortsættelse af sin fortælling om Normannerindfald i Frankerriget.²³ I sidstnævnte afsnit citerer de to ud-

¹⁸ Eksempelvis nævner Ralph Niger udover Adam, men i lighed med Sigebert vikingetogter til Angers og Nantes, *Mon. Germ. hist.* SS. 27, s. 332; jvf. Sigebert af Gembloux, *Mon. Germ. hist.* SS. 6, ed. G. H. Pertz, 1844, s. 340.

¹⁹ Forfatteren oplyser som Roskildekroniken, at 10 grever blev dræbt under toget til Sachsen, mens Ralph Niger i overensstemmelse med Adam af Bremen opgiver antallet til 12. *Series ac brevior historia*: Brun dux occisus est cum alijs .X. comitibus (*Script. min.* I, s. 162); *Roskildekroniken*: ibique ducem Brunonem cum *decem* comitibus occurrentem sibi occidit (*Script. min.* I, s. 16); jvf. *Adam* I, 38: Brun dux occisus cum alijs *XII* comitibus (Schmeidlers udg., s. 41), samt *Ralph Niger*: et Brunonem ducem occiderunt cum alijs *12* comitibus (*Mon. Germ. hist.* SS. 27, s. 332). Hvorvidt de øvrige bearbejdelser med Roskildekroniken i *Series ac brevior historia* skyldes dennes eller Knudskronikens forfatter får stå hen, jvf. ndf. s. 436 m. note 35. – Om andre afvigelser fra Knudskroniken, se følgende note.

²⁰ *Series ac brevior historia* forkaster således Knudskronikens beretning om kongerne fra *Heligon* til *Sigerich* (se citatet fra Anstruthers udg., ovf. note 1) til fordel for kongerækken fra *Syward*, *filius Regneri Lothbroki* til *Harald*, *filius Gorm* (*Script. min.* I, s. 163). Ligeledes udelader den danske kilde i modsætning til den engelske Knudskronikens afsnit om Svend Tveskæg (*Script. min.* I, s. 163; *Mon. Germ. hist.* SS. 27, s. 332).

²¹ En lignende fremgangsmåde anvender den engelske forfatter overfor Hugo af Fleury's værk (Pauli i *Nachrichten* 1880, s. 573 f.).

²² Jvf. ovf. m. henvisning i note 15.

²³ Jævnfør *Mon. Germ. hist.* SS. 27, s. 332, og *Script. min.* I, s. 162 f., med henholdsvis Helmold I, 7, Schmeidlers udg., s. 18, og *Adam* I, 28 og 38, Schmeidlers udg., s. 34, 40. – Arten af forbindelsen mellem den danske krønike og Helmold diskuteres ndf. s. 446.

drag af Knudskrøniken tydeligt Helmolds tekstændringer i forhold til Adam. Helmold indskyder ordet *etiam*: »Tunc *etiam* Saxonia vastata est a Northmannis sive Danis«,²⁴ der genfindes hos Ralph Niger: »Tunc *etiam* Dani Saxoniam vastaverunt«,²⁵ men atter er forsvundet i *Series ac brevior historia*.²⁶ En af de umiddelbart følgende ændringer: »Tunc piratae Coloniam et Treveros *incenderunt*«, der retter Adam-tekstens *incendunt* til *incenderunt*,²⁷ optræder til gengæld i *Series ac brevior historia*: »Coloniam et Treveros *incenderunt*«,²⁸ men er gået tabt i det engelske sammendrag. Endvidere må der regnes med påvirkning fra Helmolds krønike i beretningen om Harald Blåtands lovgivning. Den danske og den engelske kilde tilslutter sig nævnte krønikes Adam-fortolkning, der lader lovgivningen udgå fra den danske konge, ikke fra ærkebisp Adaldag:

Helmold	<i>Series ac brevior historia</i>	Ralph Niger
(Haraldus) In his videlicet, quae ad regni gubernacionem pertinere videntur, adeo claruit, ut leges et iura statuerit, quae pro auctoritate viri non solum Dani, sed et Saxones adhuc hodie servare contendunt. ²⁹	Harald Blatan, filius Gorm . . . Iste Haraldus tam populo Saxonum quam Fresis et Transalpinis et Danis leges et iura constituit, que adhuc pro auctoritate Dani servare contendunt. ³⁰	post Wrm Harioldus, qui leges, quas nunc habent, constituit Danis et Frisonibus et Transalbinis et firmavit. ³¹

Som hos Helmold berettes udover Adam, at lovgivningen omfattede danskerne, og sakserne nævnes ligeledes udtrykkeligt. Knudskrøniken har dog tillige fulgt Adams egen tekst ved omtalen af friserne og folket på den anden side Elben.

²⁴ Helmold I, 7, Schmeidlers udg., s. 18; jvf. Adam I, 38: Tunc Saxonia vastata est a Danis vel Nortmannis (Schmeidlers udg., s. 40 f.).

²⁵ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 332.

²⁶ *Series ac brevior historia*: Tunc Saxonia vastata est a Danis (Script. min. I, s. 162).

²⁷ Helmold I, 7, Schmeidlers udg., s. 18; jvf. Adam I, 38: Tunc piratae Coloniam et Treveros *incendunt* (A1: succendunt), Schmeidlers udg., s. 41.

²⁸ Script. min. I, s. 162.

²⁹ Helmold I, 15, Schmeidlers udg., s. 31; jvf. Adam II, 28: Certissimum vero est cum tam nostro populo quam Transalbianis (B2: Transalbinis) et Fresonum genti leges et iura constituisse, quae adhuc pro auctoritate (C: pro tanti auct.) viri servare contendunt (Schmeidlers udg., s. 88), med henvisningen ovf. i note 13 til Bolins afhandling.

³⁰ Script. min. I, s. 163.

³¹ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 332.

I samme periode opviser de to udtog af Knudskrøniken indslag fra Roskildeskronikens Adam-bearbejdelse ved fortællingen om Haralds fordrivelse og død. Den roskildensiske forfatter skriver: »Quem [Harald] filius Sven in acie uulneravit, uulneratum a regno expulit; qui fugiens uenit in Sclauiam ibique exul obiit«. ³² Hans omarbejdelse afspejles tydeligt såvel i Ralph Nigers sammendrag: »Qui [Svend] postea patrem suum grandevum expulit a regno in Flandriam [fejl for Slauiam], ubi mortuus est« som i Series ac brevior historia: »Hic [Harald], a filio suo senio grandeuus regno pulsus, vulneratus ex acie in Slauiam fugiens uenit, ubi etiam mortuus est«. ³³ Roskildeskroniken har vistnok også sat sig spor tidligere i det tabte værk; således opfatter Ralph Niger, synes det, den ældre Erik som broder til Harald Klak. ³⁴ Det er vanskeligere at afgøre, om overensstemmelser med Roskildeskroniken, der alene kan aflæses i Series ac brevior historia, skal tilskrives forfatteren til dette værk, eller om de tildels går tilbage til Knudskrøniken. ³⁵

Islæt fra Helmolds og Roskildeskronikens Adam-bearbejdelser må følgende tages i betragtning ved vurderingen af Knudskrønikens Adam-forlæg. C. A. Christensen henledte opmærksomheden på tre overensstemmelser hos Ralph Niger med C-teksten: *regni sui terminum, uxore sua* og *Magnum filium*. ³⁶ De pågældende formuleringer træffes også i Series ac brevior historia ³⁷ og har således stået i Knudskrøniken, men afhængigheden af et C-manuskript er ikke ubestridelig. De to sidste udtryk

³² Script. min. I, s. 19; jvf. Adam II, 27: In quo miserabili et plus quam civili bello victa est pars Harald. Ipse autem vulneratus ex acie fugiens ascensa navi elapsus est ad civitatem Sclavorum, quae Iumne dicitur; II, 28: A quibus contra spem, quia pagani erant, humane receptus, post aliquot dies ex eodem vulnere deficiens, in Christi confessione migravit (Schmeidlers udg., s. 87).

³³ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 332; Script. min. I, s. 163.

³⁴ J. Olrik i Hist. Tidsskr. 7. r. II, s. 202 note 2.

³⁵ Om påviselig anvendelse af Roskildeskroniken hos forfatteren til Series ac brevior historia, se ovf. note 19. Det er navnlig afsnittene om Knud d. Store og Hardeknud, der er influeret af Roskildeskroniken (se Gertz' noter i Script. min. I, s. 164). Blandt de diskutabile tilfælde kan nævnes, at Series ac brevior historia som Roskildeskroniken ændrer Adams *propter metum barbarorum* (Adam I, 38, Schmeidlers udg., s. 41) til *ob metum eorum* (Script. min. I, s. 17; jvf. s. 163), og endvidere følger Roskildeskronikens: *Corpus eius a suis in patriam reportatum in ciuitate Roskild tumultatum est* (Script. min. I, s. 19; jvf. s. 163), hvor Adam har: *Corpus eius in patriam reportatum ab exercitu apud Roscald* (B1b; B2: Roschild; C: Roskild) *civitatem sepultum est in ecclesia* (Adam II, 28, Schmeidlers udg., s. 87).

³⁶ C. A. Christensen, anf. udg., s. XIII m. note 29. Jævnfør Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 332 l. 6, 21–22 (C. A. Christensen skriver ved en lapsus *filia* for *uxore*) og 46, med Adam I, 14, II, 3, 77, Schmeidlers udg., s. 19 q, 63 x, 135 g.

³⁷ Jvf. citatet ovf. i note 15; endv. Script. min. I, s. 163 l. 20, s. 164 l. 17.

forekommer nemlig hos henholdsvis Helmold og i Roskildekroniken³⁸ og kan da ikke betragtes som ejendommelig alene for C-bearbejdelsen. Tilmed optræder de i Knudskronikens afsnit om Harald Blåtand og Hardeknud, hvor indflydelse fra de to værker netop kan formodes.³⁹ Hvad angår udtrykket *fecit regni sui terminum* (Ralph Niger) eller *accepit regni sui terminum* (Series ac brevior historia), der i lighed med C1 tilføjer ordet *sui*, så følger ordstillingen til gengæld A- og B-traditionen samt Helmold, mens C-håndskrifterne har *regni* (C1: *sui*) *terminum accepit*.⁴⁰

Bedømmelsen af den tabte krønikes Adam-håndskrift kompliceres ikke blot ved, at der på alle stadier af overleveringen er foretaget kombination med værker, der hver især bygger på Adam. En anden vanskelighed ligger i, at selve grundlaget for vor viden om detaljerne i 1100-tallets Adam-tekster er vaklende. Dette gælder ikke mindst B-gruppen. Sorømanuskriptet, som benyttedes af Vedel ved førsteudgaven (B2) i 1579, men senere gik tabt, kan rigtignok føres tilbage til 12. århundrede.⁴¹ B2 følger imidlertid ikke håndskriftet ordret; Vedel har foretaget en række ændringer af stilistisk og saglig art og desuden anvendt B1b.⁴² Sorømanuskriptets læsemåder lader sig dog rekonstruere på fyldestgørende måde indenfor den periode, som dækkes af Arne Magnussens kollation, nemlig de første 52 kapitler af I bog.⁴³ B1-linjens repræsentanter er meget sene og beror på et tabt håndskrift, antagelig fra slutningen af 14. eller begyndelsen af 15. århundrede.⁴⁴ Hertil kommer, at man efter Bolins undersøgelser må regne med kontaminationer mellem de forskellige versioner, ikke blot på senere tidspunkter, men formentlig fra første færd.⁴⁵

³⁸ Helmold I, 9, Schmeidlers udg., s. 21 l. 26; Script. min. I, s. 22 l. 7.

³⁹ Jvf. ovf. s. 435; endv. note 35.

⁴⁰ Se henvisningerne i note 36, samt Helmold I, 3, Schmeidlers udg., s. 11 l. 20.

⁴¹ Asgaut Steinnes, Ikring Historia Norvegiæ, (Norsk) Hist. tidsskr. 34, s. 17 ff.; Halvdan Koht, Historia Norvegiæ, (Norsk) Hist. tidsskr. 35, s. 49 ff., med Steinnes' svar, s. 173 ff.

⁴² Schmeidlers udg., s. XX ff.; Alfr. Otto, Beiträge zur Textgeschichte des Adam von Bremen, Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 49, s. 10 ff.

⁴³ Otto i Neues Archiv 49, s. 20 ff. - En mindre kollation i B3a, samt overleveringen af IV bog (se John Danstrup, Esgruserhaandskriftet, en Adam af Bremen-afskrift af Otto Sperling den Yngre, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Skrifter I, 4, 1943) har ingen relevans for foreliggende undersøgelse.

⁴⁴ Schmeidlers udg., s. XVII ff.

⁴⁵ Sture Bolin, Zum Codex Havniensis G. Kgl. S. 2296, Classica et Mediaevalia X, s. 131 ff.; samme i Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder V, 1960, spalte 283 ff.

Står vi end på temmelig usikker grund, når vi skal bedømme rækkevidden af håndskriftvarianter, er vi dog på den anden side så heldigt stillet, at netop C-teksten rummer en vejledning, som undertiden lader sig udnytte, og hvor konklusionen kan tillægges en høj grad af sikkerhed. Hvad der på mest iøjnefaldende måde adskiller C-versionen fra den øvrige Adam-tradition, er en gennemgribende formel bearbejdelse, som ikke anses for et oprindeligt træk ved denne klasse, men menes foretaget på et eller andet tidspunkt inden affattelsen af det ældst bevarede C-manuskript, C1,⁴⁶ fra c. 1200, moderhåndskriftet til den øvrige C-overlevering.⁴⁷ Et af kendetegnene ved omtalte nyredaktion er en ændring af ordenes rækkefølge, hvorved der iøvrigt ofte opnås rytmisk sætningsafslutning.⁴⁸ I Ralph Nigers uddrag, sammentrængt som det er, lader sådanne eksempler sig ikke eftervise. Derimod forekommer der to C-varianter i *Series ac brevior historia*, som netop ændrer Adams grundtekst på nævnte måde: *ad habitandum dedisse* (C: *ad inhabitandum ded.*; A, Sorøms., B1: *ded. ad habitandum*)⁴⁹ og *tributum obtulit* (C: *sm.*; A, B1, B2: *obtul. tribut.*).⁵⁰

De pågældende læsemåder hidrører givetvis begge fra Knudskrøniken, men er gået tabt ved Ralph Nigers excerpt. I det sidste tilfælde kan udtrykkets tilstedeværelse i den tabte krønike tilfældigvis verificeres gennem *Yngre Passio s. Kanuti regis et martyris*, der indledningsvis og ganske kort trækker linjen tilbage til Knud d. Store. Her findes beretningen om den engelske konges afgift til Svend Estridsen:

Adam af Bremen

Verum sanctissimus rex Edwardus cum iusticia regnum gubernaret, tunc quoque pacem eligens victori obtulit tributum (C: *tribut. obtul.*), statuens cum, (B1, B2, C: ut supra dictum est), post se regni heredem.⁵¹

Series ac brevior historia

*Sed Edwardus, vir sanctus et iustus, pacem eligens quam bellum regi Danorum tributum obtulit et ipsum post se regni heredem fecit.*⁵²

Yngre Passio

*sed rex Edwardus Anglie, vir sanctus et iustus, pacem magis eligens quam bellum regi Danorum tributum optulit et ipsum post se regni heredem statuit.*⁵³

⁴⁶ Schmeidlers udg., s. XXIX ff.; samme i Hamburg-Bremen und Nordost-Europa, 1918, s. 20 ff.

⁴⁷ Bolin i *Classica et Mediaevalia X*, s. 131 ff.

⁴⁸ Schmeidlers udg., s. XXX note 3.

⁴⁹ *Script. min. I*, s. 162 l.23; jvf. Adam, 28, Schmeidlers udg., s. 34 h, samt Otto i *Neues Archiv 49*, s. 35 nr. 409.

⁵⁰ Jvf. citaterne i det følgende.

⁵¹ Adam III, 12, Schmeidlers udg., s. 152.

Som allerede Gertz har gjort opmærksom på, citerer Yngre Passio Adam-bearbejdelsen i *Series ac brevior historia*.⁵⁴ Alligevel viser det sig, at to afvigelser *rex* og *statuit* har direkte forbindelse til Adams egen tekst. Da Yngre Passio i den umiddelbart følgende beretning om Svendsønnerne punktvis har tilknytning til traditionen hos Ralph Niger, ligger forklaringen tydeligt nok i dens udnyttelse af Knudskrøniken, ikke i en kombination af Adam og *Series ac brevior historia*.⁵⁵

Omarbejdede krøniketekster som Knudskrønikens giver ikke samme sikkerhed som egentlige kopier af *Gesta Hammaburgensis* ved vurderingen af den tilgrundliggende Adam-tradition. I de foreliggende tilfælde må det ikke desto mindre anses for rimeligt at regne med indflydelse fra C-redaktionen – så meget mere som nyere islæt altid må tillægges større betydning end konservative træk.

Problemet om den tabte krønikes Adam-benyttelse er imidlertid endnu ikke udtømt. Undertiden optræder der i det engelske og det danske uddrag læsemåder, der afviger fra den overleverede C-tradition. Det siger sig selv, at former, som tillige træffes hos Helmold eller i Roskildekroniken, er uden interesse. Man hæfter sig derimod ved, at Ralph Nigers *et accepit uxorem Erics* svarer til AB-traditionens *Et accepit uxorem Herici relictam*, mens C har *accepitque relictam Herici uxorem*.⁵⁶ Følgende tilfælde, hvor *Series ac brevior historia* følger AB-håndskrifterne, er ikke mindre bemærkelsesværdige:

<i>Series ac brevior historia</i>	<i>Adam A B</i>	<i>Adam C</i>
1. Dani constituerunt in loco eius Gundredum.	Dani (Sorøms.: sm.) constituerunt in locum eius Gundredum (A: Gudredum).	Dani in locum ipsius Gundredum constituerunt. ⁵⁷
2. Post mortem eius succedunt in regnum eius filij eius.	Post cuius (B2: eius) mortem, ut ipse disposuit, succedunt in regnum filii eius.	Post cuius mortem, ut ipse disposuit, succedunt ei filii eius in regnum. ⁵⁸

⁵⁴ *Script. min.* I, s. 165. Ralph Niger skriver: sed Edoardus cum eo pacem fecit, promisso tributo (*Mon. Germ. hist.* SS. 27, s. 332).

⁵⁵ *Vitae Sanct.*, s. 539.

⁵⁶ Gertz i *Vitae Sanct.*, s. 537, samt noter til s. 539.

⁵⁷ Se henvisningen til Schmeidlers påvisning af slægtskab mellem legenden og Ralph Niger, ovf. s. 432 note 9.

⁵⁸ *Mon. Germ. hist.* SS. 27, s. 332 1.23; Adam II, 39, Schmeidlers udg., s. 99 f.

⁵⁷ *Script. min.* I, s. 163 1.7; Adam I, 39, Schmeidlers udg., s. 43 m og n, samt Otto i *Neues Archiv* 49, s. 37 nr. 508.

⁵⁸ *Script. min.* I, s. 164 1. 9–10; Adam II, 74, Schmeidlers udg., 134 b og c.

3. Qui (Magnus) Daniam inuadens optinuit duo regna, Harthecnut cum exercitu morante in Anglia. ⁵⁹	Magnus statim invadens Daniam possedit duo regna, Hardechund (B1: Hardeknut; B2: Hardechnut) rege Danorum cum exercitu morante in Anglia.	Magnus ergo statim invadens Daniam <i>duo regna possedit</i> , Hardeknut rege Danorum <i>in Anglia cum exercitu morante</i> . ⁶⁰
4. Suein victus a Magno, cum in Angliam rediret, Harthecnut mortuum reperit.	Suein (B1: Sueno; B2: Suen) victus a Magno cum in Angliam remearet, Hardechund (B1: Hardeknut; B2: Hardechnut) mortuum reperit.	Suein <i>ergo a Magno victus</i> cum in Angliam remearet, Hardeknut mortuum reperit. ⁶¹
5. cuius fultus auxilio regnum repetens patrum suorum Magnum a Dania expulit. Qui denuo bellum instaurans in nauibus obiit.	Cuius (B1: Qui) auxilio Suein (B1: Suenonis; B2: Suen) et Tuph ducis effultus Magnum pepulit a Dania. Qui (B: qui) denuo bellum instaurans (A1: instraurans) obiit in navibus.	<i>Huius auxilio Suein et Tuph ducis effultus Magnum pepulit a Dania. Magnus ergo denuo bellum instaurans obiit in navibus</i> . ⁶²

Afviselserne fra C lader sig ikke forklare som et tilfældigt resultat af den bearbejdelse, som forfatterne til Knudskroniken eller Series ac brevior historia har foretaget; da ville man vanskeligt have kunnet opnå ændringer, som ligger Adams originaltekst så nær. Det bør ikke tillægges nogen vægt, at Ralph Niger kun undtagelsesvis kan inddrages som støtte (se nr. 3), da hans beretning er yderst koncentreret og klart foreligger som et kort referat af fremstillingen i Series ac brevior historia. Intet antyder, at forfatteren til sidstnævnte værk skulle have udnyttet et supplerende Adam-håndskrift. Den mulighed er derimod tilstede, at enkelte af C-formerne endnu ikke var opstået, da Knudskroniken blev til, og at Adam-forlægget på visse punkter afspejlede et ældre stadium indenfor C-overleveringen. En sådan fortolkning slår dog ikke til i de tilfælde, hvor C-varianterne klart bytter om på ordenes orden (se nr. 1, 2 og 3). Det må være oplagt at forestille sig, at den stilistiske bearbejdelse i C skyldes een og samme redaktør, ikke er blevet udformet etapevis.

Forklaringen på, at den tabte krønike ikke blot har meddelt AB-

⁵⁹ Jvf. *Ralph Niger*: qui (Magnus) Daciam, Hardecnud *existente in Anglia*, cepit (Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 332 l. 46-47).

⁶⁰ Script. min. I, s. 164 l. 19-21; Adam II, 77, Schmeidlers udg., s. 135 i, k, l og m.

⁶¹ Script. min. I, s. 164 l. 22-23; Adam II, 77, Schmeidlers udg., s. 135 p og l.

⁶² Script. min. I, s. 165 l. 6-8; Adam III, 12, Schmeidlers udg., s. 152 c, d, e og f.

former, men efter alt at dømme også har refereret C-varianter, må søges i, at krønikeskriveren enten har anvendt et kontamineret håndskrift eller har haft to Adam-versioner for sig. Det er ikke muligt på det foreliggende grundlag at tage stilling til, hvilket af de to alternativer der har mest sandsynlighed for sig, og det er også uden større betydning for undersøgelsen her. En såkaldt B-version har været kendt i Danmark fra 1130'erne.⁶³ Det essentielle ligger da i, at C-former forekommer i dansk historieskrivning i 1180'erne.

I PERIODEN efter Svend Estridsen ophører de påfaldende overensstemmelser mellem Ralph Niger og Series ac brevior historia. Sidstnævnte synes i alt væsentligt at have opgivet Knudskroniken til fordel for andre kilder, og kendskabet til det tabte arbejde hviler næsten udelukkende på de engelske uddrag.⁶⁴

Stykket fra Harald Hen til og med Erik Lam røber, at Knudskronikens forfatter har støttet sig til Ælnoth og Roskildekroniken.⁶⁵ I lighed med legenden har han berettet om Harald Hens lovgivning, men tillige – ifølge Ralph Niger – understreget, at denne bekræftede den lov og ret, som allerede Harald Blåtand havde givet. Begge forfattere anfører fogedernes overgreb som årsag til revolten mod Knud d. Hellige og undlader i modsætning til fremstillingen hos Svend Aggesen og Saxo at kæde opstanden sammen med det opgivne ledingstog.⁶⁶

Påvirkning fra Roskildekroniken bemærkes især i det knappe uddrag vedrørende begivenhederne i 1130'erne:

Ralph Niger

Filius autem Nicolai Magnus occidit Magnum,⁶⁷ filium patris sui Hericii; unde et alius Hericus, congressus cum Nicholao,

Roskildekroniken

Nam Magnus, unicus filius Nicolai regis, diabolo instigante, Kanutum, filium Herici regis, simulata pace interfecit . . . anno domini .M.CXXX. Vnde fratres eius Haroldus et Hericus sedicionem contra Nicholaum regem et Magnum filium eius excitabant et, ut Nicholaus regno et nomine

⁶³ Om Roskildekronikens Adambenyttelse, se Danstrup, *anf. arb.*, s. 6. Se også *ndf. note 110*.

⁶⁴ Bemærk dog udnyttelsen af Knudskroniken hos Svend Aggesen og i Yngre Passio s. Kanuti regis et martyris; *jvf. ovf. s. 432*.

⁶⁵ *Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 333*.

⁶⁶ Se iagttagelserne hos Pauli i *anf. udg. s. 333 note 4 og 6, endv. i Nachrichten 1880, s. 577, og hos J. Olrik i Hist. Tidsskr. 7. r. II, s. 194 f., 205 f.*

⁶⁷ Fejl for Knud; *jvf. Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 333 note 10*.

	priuaretur, et Magnus interficeretur, omnimodis laborabant. ⁶⁸
occidit filium eius; et ipse postmodum in <i>Selewic civitate a civibus occisus est.</i> ⁶⁹	Magnus occiditur . . . Nicholao uero rex . . . in Iuciam uenit . . . Inde a Sleswicensibus, fide data et iuramento confirmata, pessima fraude est deceptus, et cum primatibus suis residuis in ciuitate infideliter interfectus est. ⁷⁰
Successit igitur ei Ericus, quem in <i>placito uno Floc occidit.</i>	Hericus autem . . . Igitur ueniens ad quoddam placitum iuxta Ripam, surrexit quidam nomine Plouh, quod Latine 'aratum' sonat, et regem incautum mortali uulnere prostrauit. ⁷¹
Et ei [successit alius <i>Ericus, filius sororis alii Erici</i>]. ⁷²	Sic eo mortuo et Ripis sepulto primates terre conuenerunt et Hericum tercium, filium sororis predicti Herici, in regem assumpserunt. ⁷³

Ralph Nigers referat af Knudskrøniken er i realiteten blot et koncentrat af Roskildekronikens fremstilling. Man genkender i den kortfattede skildring af omstændighederne ved Niels' og Erik Emunes drab krøniskens beretning om disse begivenheder. Det engelske excerpt har endog bevaret forlæggets omtale af Erik Lam som søstersøn til den tidligere Erik.

Efter englænderens uddrag at dømme har Ælnoth og Roskildekroniken da udgjort hovedgrundlaget for Knudskrøniskens beretning fra Harald Hen til Erik Lam. Hvad der meddeles derudover, tager uden undtagelse sigte på Oluf, direkte eller indirekte. Vi hører om dennes egenmægtige opløsning af ledingshæren, om udfrielsen af fangenskab i Flandern ved at Niels stiller sig i hans sted, for at brødrenes pagt om tronfølgen kan overholdes. Det hævdes ligeledes, at Oluf straffes med hungersnød og pest, fordi han undlod at betale de lovede løsepenge for broderen.⁷⁴

Den stærke tendens mod Oluf såvel som omtalen af tronfølgeoverens-

⁶⁸ Script. min. I, s. 27.

⁶⁹ Jvf. *Series ac breuior historia*: et Nicholaum regem fugauit, qui postea in Hethubu occisus est a ciuibus (Script. min. I, s. 165).

⁷⁰ Script. min. I, s. 29.

⁷¹ Script. min. I, s. 31.

⁷² Ordene *successit-Erici* er tilføjet i margen af anden skriver (Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 333 note e); parallellen i Roskildekroniken viser imidlertid, at de går tilbage til Ralph Nigers originalmanuskript.

⁷³ Script. min. I, s. 32.

⁷⁴ Om parallellerne i *Yngre Passio*, se henvisningerne ovf. i note 9.

komsten tjener eet og samme formål, at sætte Niels i relief.⁷⁵ Vurderingen kontrasterer på så påfaldende måde mod opfattelsen hos en lidt ældre forfatter, Robert af Ely, at der må være tale om direkte polemik. Kendskabet til dennes Knud Lavard-legende hviler på yderst lapidariske resuméer af indholdet og enkelte fattige citater.⁷⁶ Overleveringen giver ikke desto mindre utvetydigt udtryk for, at legenden har været præget af en ekstremt negativ holdning til Niels.⁷⁷ Robert af Ely har gentagne gange skildret kongens ondskab og direkte givet ham medansvar for drabet på Knud. Fremdeles har han gjort gældende, at Niels opnåede kongemagten gennem bestikelser og gjorde sig skyldig i mened og fortjent til ekskommunikation ved ikke at have overholdt faderens tronfølgebestemmelser.⁷⁸ Denne argumentation har tydeligt nok tjent som forsvar for Erik Emunes oprør og kongemagt, mens omvendt Knudskroniken gennem pointeringen af Niels' loyale opfyldelse af den indgåede aftale, har villet hævde Niels-linjens legitimitet.⁷⁹

Polemikken mod ældre synspunkter kan følges i det næste afsnit hos Ralph Niger, der spænder fra Erik Lams død til Valdemar I's regeringstid.⁸⁰ Englænderen indleder med at fastslå, at Erik blev efterfulgt af Knud, *kåret ved fælles valg i Viborg, hvor kongevalg plejer at finde sted.*⁸¹ Svend derimod fremstilles som oprøreren, der med Valdemars hjælp sejrer over Knud; samme tendens behersker fortællingen om de to kongemners forhold til den tyske kejser.⁸² I direkte kontrast hertil står fremstillingen hos Helmold og i Ordinale s. Kanuti ducis et martyris, der begge lader Erik Lam efterfølge af Svend og overhovedet ikke omtaler Knuds valg.⁸³ Helmold betoner tværtimod, at Erik Lam på sit dødsleje kaldte de tre tronprætendenter til sig og bestemte efter stormændenes råd

⁷⁵ Se også J. Olrik i Hist. Tidsskr. 7. r. II, s. 211.

⁷⁶ Vitae Sanct., s. 234 ff.; jvf. s. 183 ff.

⁷⁷ Se også Curt Weibull, Saxo. Kritiska undersökningar i Danmarks historia från Sven Estridsens död till Knut VI, 1915, s. 130 ff.

⁷⁸ Vitae Sanct., s. 234 ff.

⁷⁹ Også hos Helmold bestrides Niels' lovlige adkomst til tronen, Helmold I, 49, Schmeidlers udg., s. 96.

⁸⁰ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 334 f.

⁸¹ Se J. Olriks oversættelse i Hist. Tidsskr. 7. r. II, s. 204.

⁸² Ifølge Ralph Niger afslår Knud i modsætning til Svend at anerkende den tyske kejsers overhøjhed; se også J. Olrik i Hist. Tidsskr. 7. r. II, s. 207 f.

⁸³ Helmold I, 67, Schmeidlers udg., s. 124; Vitae Sanct., s. 203; se også John Danstrup, Træk af den politiske Kamp 1131-82, Festskrift til Erik Arup den 22. November 1946, s. 71. - Når Ordinalet kun omtaler Svend som konge, ligger forklaringen ikke i traditionens sjællandsk-skånske oprindelse. Legendens anvender følgende udtryk: Sucedente Svenone in regno.

*Svend til konge, men bød Valdemar og Knud lade sig nøje med deres fædrearv.*⁸⁴ I overensstemmelse hermed er det hos Helmold Knud, der tildeles oprørers rolle.⁸⁵ Først hos Svend Aggesen møder vi beretningen om det dobbelte kongevalg.⁸⁶

Kendskabet til den forudgående, skriftlige tradition giver sig ikke alene udslag i forfatterens polemik. I et enkelt tilfælde lader verbal lighed mellem Ralph Nigers tekst og Ordinalet sig fastslå.⁸⁷ Særdeles bemærkelsesværdig er berøringen mellem det engelske uddrag og traditionen hos Helmold.⁸⁸ Slægtskabet, der allerede lod sig påvise i perioden før Svend Estridsen, kan atter følges fra omtalen af Knuds og Valdemars forening:

Ralph Niger

Ille [Knud] . . . et accivit Waldomarus, cognatum suum, in regnum socium.⁸⁹

Helmold

Kanutus . . . misit et vocavit Waldemarum, qui fuit patruelis et adiutor Suein, et sociavit eum sibi, data ei sorore in coniugio.⁹⁰

Videre følger de to forfattere ved skildringen af blodgildet i Roskilde og de efterfølgende begivenheder nøjagtig samme disposition: Knuds (Helmold: Knuds og Valdemars) indbydelse til Svend; kontrasten mellem værtens (Helmold: værternes) og gæstens sindsstemning under måltidet; tidspunktet for iværksættelsen af de planlagte rænker; drabet på Knud; Valdemars sår og flugt til Knuds og egne venner (Helmold: til Jylland), hvor han samler en hær. De to beretninger lyder:

Ralph Niger

Quia vero locus, ubi fedus firmatum est inter eos, vicinior erat dicioni Cnud et in ea multe essent regales delicie, invitavit eos

Helmold

Post haec Kanutus et Waldemarus fecerunt convivium maximum in Selande in civitate quae dicitur Roschilde et invitaverunt cognatum suum Suein, ut exhiberent ei

⁸⁴ Præsten Helmolds Slavekronike i oversættelse af P. Kierkegaard, 1881, s. 161.

⁸⁵ Helmold I, 67, Schmeidlers udg., s. 125.

⁸⁶ Script. min. I, s. 136 f. – Også kongelisten i Necrologium Lundense (c. 1171) opfører dog såvel Knuds som Svends navn (Necrologium Lundense. Lunds domkyrkas nekrologium, utg. av Lauritz Weibull, 1923, s. 48).

⁸⁷ *Ralph Niger*: Waldomarus vero graviter vulneratus vix evasit (Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 334); jvf. *Ordinale s. Kanuti ducis et martyris*: grauiter sauciatus Waldemarus evasit (Vitae Sanct., s. 203).

⁸⁸ Pauli i Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 335 note 1 og 2, samt i Nachrichten 1880, s. 577.

⁸⁹ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 334.

⁹⁰ Helmold I, 85, Schmeidlers udg., s. 166.

Cnut, *ut* cum eo perendinarent et deliciis terre sue fruerentur. Cum igitur tantos hospites regia magnificentia et liberali frugalitate suscepisset et simplici et bono animo eis servisset, nequam Suein, aspirans ad totum regnum, machinatus est, quo modo hospitem suum et cognatum, principem regni, occideret. Prestructis igitur *insidiis*, *de nocte* in eos insurrexit et in conclavi christianissimum regem Cnud, hospitem suum et cognatum, occidit, circa quartam decimam diem post initam pacem.⁹¹ Waldemarum vero graviter vulneratus vix evasit, et *confugiens* ad amicos Cnud et suos, sanato vulnere et instaurato *exercitu*,⁹² invasit impiissimum Suein et occidit.⁹³

honorem et recreacionem et consolarentur eum super omnibus malis, quae irrogaverunt ei in die hostis et belli. At ille pro ingenita sibi crudelitate, ubi convivio assedit et vidit reges convivas inpavidos et omni suspicione vacuos, cepit rimari aptum *insidiis* locum. Tercia igitur die convivii, cum iam *tenebrae noctis* adessent, annuente Suein allati sunt gladii, et insilientes regibus incautis Kanutum repente perfodiunt. At ubi percussor libravit ictum in caput Waldemari, ille fortius exiliens lumen excussit et salvante Deo in tenebris elapsus est, uno tantum vulnere saucius. *Fugiens* igitur in Iuthlande universam commovit Daniam. Tunc Suein contraxit exercitum de Selande et insulis maris et transfretavit in Iuthlande, ut expugnaret Waldemarum. At ille producto *exercitu* occurrit ei in manu valida, et commissum est prelium non longe a Wiberge, et occisus est Suein in die illa et omnes viri eius pariter.⁹⁴

Man bemærker, at det hos begge er Knud (Helmold: Knud og Valdemar), der indbyder Svend, mens Svend Aggesen, der skrev kort efter Knudskronikens afslutning, lader Svend optræde som vært.⁹⁵ Forbindelsen mellem de to forfattere strækker sig ud over Helmolds I bog. Ralph Niger nævner som II bog Rygens erobring,⁹⁶ og hans korte slutningspassus berører ligesom Helmolds slutkapitel ægteskabet mellem Knud VI og den sachsiske hertugdatter.⁹⁷ Et samfald af den art er for karakteristisk til, at det kan bero på en tilfældighed.

⁹¹ Jvf. *Svend Aggesen*: Qui, dolum commentatus, pacis fideique integritate uiolata, tempore serotino, post uesperas celebratas, instructis catholicianis Canuto et Valdemaro mortem machinatur (Script. min. I, s. 136 f.).

⁹² Jvf. *Svend Aggesen*: Vt autem (S: uero) a uulneris dolore aliquantisper conualuit in Jutlandiam profectus exercitum congregavit (S: conscripsit), Script. min. I, s. 138 f.

⁹³ Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 334 f. m. note 1.

⁹⁴ Helmold I, 85, Schmeidlers udg., s. 167 f.

⁹⁵ Script. min. I, s. 136 f. — Hos Saxo er som i den tabte krønike Knud værten (Saxonis Gesta Danorum I, ed. J. Olrik et H. Ræder, 1931, s. 404).

⁹⁶ Se Pauli i Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 335 note 2, samt i Nachrichten 1880, s. 577. — *Ralph Niger*: Regnum Ruianorum et regem eorum adegit fieri christianos et sibi subiecit; *Helmold II*, 108: In tempore illo congregavit Waldemarum rex Danorum exercitum grandem et naves multas, ut iret in terram Rugianorum ad subiugandum eam sibi etc. (Schmeidlers udg., s. 211 f.).

⁹⁷ *Ralph Niger*: successit . . . in Dacia Waldemaro filius eius Cnud, habens filiam

Forklaringen på slægtskabet ligger i en udnyttelse fra Knudskronikens side af Helmold, ikke i en tabt fælleskilde. Netop i Helmolds slutkapitel, der omhandler udsoningen mellem Valdemar og Henrik Løve, har pointeringen af ægteskabsaftalerne en naturlig og oprindelig funktion. Alternativet, en fællestradition, forudsætter, at to tabte forlæg skulle have gjort sig gældende. Helmold har nemlig skrevet sit værk i to etaper. Første bog er påbegyndt og afsluttet, mener man, endnu i 1160'erne, mens anden bog er blevet til nogen tid derefter og færdiggjort inden c. 1172.⁹⁸ Da Knudskroniken har forbindelse med begge afdelinger af værket og netop som II bog omtaler ægteskabsaftalerne, der blev indgået i 1171 – efter udfærdigelsen af I bog – er det udelukket, at slægtskabet mellem de to forfattere skulle bero på en og samme fælleskilde. Den mulighed foreligger naturligvis, at Helmold og Knudskroniken har udnyttet samme skriftlige tradition om f. eks. borgerkrigen.⁹⁹ Men Knudskronikens forfatter må tillige have anvendt Helmold; derom kan der ikke være nogen tvivl. Det korte tidsinterval på c. et år fra begivenheder, som skildres i II bog, til denne bogs afslutning taler på afgørende måde mod, at efterretninger om disse skulle være nedfældet i krønikeform, som dernæst var kendt af Helmold.

I perioden fra Harald Hen til Erik Lam havde det engelske uddrag af Knudskroniken praktisk taget intet at meddele udover de tilgrundliggende kilder, med mindre det indirekte tjente til fremhævelse af Niels. På lignende måde finder den følgende tids afvigelser fra Helmold deres forklaring i en bevidst omformning af traditionen i Knud-venlig retning. Udover den nordtyske krønikeskriver har Ralph Niger i virkeligheden kun kendskab til Knuds valg, hans besøg hos kejser Konrad, samt borgen ved sydgrænsen og bisp Valdemars besiddelse deraf.

Interessen for bisp Valdemar, hans far og oldefar taler i høj grad for Olriks these om traditionens nære tilknytning til Slesvigbispen. Ingen kan omkring 1180'ernes midte have haft større interesse i at rehabilitere Niels-linjen end netop bisp Valdemar, der få år efter værkets afslutning

ducis Saxonie (Mon. Germ. hist. SS. 27, s. 336); jvf. *Helmold II*, 110: Et rogavit rex Danorum ducem, ut filiam suam, viduam Fretherici nobilissimi principis de Rodenburg, daret filio suo, qui iam designatus erat rex, in uxorem. Interventu itaque magnorum principum consensit dux et misit filiam suam in regnum Danorum; et facta est leticia magna omnibus populis borealium nationum, iocunditas et pax simul orta est (Schmeidlers udg., s. 217 f.).

⁹⁸ Schmeidlers indledning til udg., s. VIII f.; H. v. Breska, Ueber die Zeit, in welcher Helmold die beiden Bücher seiner Chronik abfasste, *Forschungen zur deutschen Geschichte* 22, s. 577 ff.

⁹⁹ Jvf. ndf. note 108.

aspirerede til den danske trone. Hal Koch har som nævnt taget afstand fra Olriks tanke og sat synsvinklen hos Ralph Niger i forbindelse med Eskils parti, hvis kandidat Knud Magnussen havde været.¹⁰⁰ Det var rigtignok ærkebispens slægtninge og tilhængere, der stod bag såvel sammensværgelserne i 1170erne som de skånske oprør i begyndelsen af 1180erne,¹⁰¹ men et årti senere finder Valdemar Knudsens opstand sted. Begge parter kunne have interesse i at gribe tilbage til partistillingen under borgerkrigen. De politiske forhold i de sidste årtier af 1100-tallet er iøvrigt kildemæssigt så dårligt belyst, at en forståelse mellem bisp Valdemar og Eskils gamle kreds ikke på forhånd kan udelukkes. Knudskronikens lidt kølige holdning overfor Valdemar I og Knudvenlige tendens står ingeniunde isoleret i samtiden. Hos Svend Aggesen anes undertiden en lignende tone. Ved skildringen af dronning Sofies skønhed gør han udtrykkeligt opmærksom på, at hun er søster til Knud, og betegner denne som *kong Knud af Roskilde*,¹⁰² en direkte parallel til kronikens omtale af Knud Lavard som *Knud af Ringsted*.¹⁰³ Ejendommeligt nok finder Svend Aggesen slet ikke anledning til at nævne hertugens translation i 1170. Om Valdemar I udtaler han, efter at have opregnet kongens dyder, at han var *mer end tilbørlig grum mod sine egne*.¹⁰⁴ Ganske tankevækkende er bemærkningen om den skånske almue, der i forbindelse med deres optræden ved Fotevig roses for altid at have vist retskaffenhed, en erklæring, skrevet få år efter de skånske oprør, der klart demonstrerer, hvor forfatteren havde sin sympati i denne sag.¹⁰⁵

MED udgangspunkt i tidligere forsknings iagttagelse af forbindelse mellem traditioner hos Ralph Niger og danske arbejder som Svend Aggesen, Yngre Passio og Series ac brevior historia har vi kunnet identificere en tabt krønike, Knud Magnussens krønike, som tydeligt hører hjemme i det særprægede politiske og historiografiske miljø i de sidste årtier af 12. århundrede. Fremkomsten af en krønike, hvis synspunkter fremhævede Niels-linjens legitimitet, i skildringen af borgerkrigen endda rettet

¹⁰⁰ Jvf. ovf. s. 432.

¹⁰¹ Laur. Weibull, Saxo och ärkebiskopsskiftet i Lund 1177, Scandia XXII, s. 90 ff.; samme, Påven Alexander 3:s brev om ärkebiskop Eskils av Lund resignation, Scandia XXIII, s. 156 ff.; samme, Skånes kyrka från älsta tid till Jacob Erlandsens död 1274, 1946, s. 130 f., 135 ff.

¹⁰² Script. min. I, s. 140 f.; jvf. Kroniker fra Valdemarstiden oversatte af Jørgen Olrik, 1900-01, s. 81 note 1.

¹⁰³ Script. min. I, s. 136 f.

¹⁰⁴ Kroniker fra Valdemarstiden, s. 80; jvf. ovf. s. 432.

¹⁰⁵ Script. min. I, s. 134 f.; Kroniker fra Valdemarstiden, s. 75, 80 note 3.

mod repræsentanterne for Ejegodslægten, Svend Grathe og Valdemar, opfordrede til imødegåelse. Værket kan have været den direkte anledning til, at Absalon nu anså det for påkrævet at give Valdemarslægten version af fortiden og derfor pålagde Saxo udarbejdelsen af Svendsønnernes og borgerkrigens historie.

Ikke mindre interesse har den tabte krønike fra en anden synsvinkel. Gennem uddragene hos Ralph Niger og i *Series ac brevior historia* har vi fået et indblik i Knudskronikens kilder, og det har været muligt at dokumentere en tilknytning til hovedparten af de kendte ældre fremstillinger: Adam af Bremen, Ælnoth, Robert af Ely, Roskildekroniken, Helmold og Ordinale s. Kanuti ducis et martyris. En så omfattende kildeorientering har ikke været mulig uden nær kontakt med Lundebiblioteket. Dette rummede fra ærkebisp Eskils tid Roskildekroniken, samt en Adam af Bremen-overlevering, der givetvis var identisk med Roskildekronikens forlæg, ligesom Ælnoths værk var kendt der i 12. århundrede.¹⁰⁶ Ordinalets tilstedeværelse i Lund lader sig fastslå i Valdemar II's tid, hvor det blev anvendt ved udarbejdelsen af Roskildekronikens fortsættelse.¹⁰⁷ Berøringen med C-versionen af Adam af Bremen og anvendelsen af Helmold¹⁰⁸ bringer på sin side helt ny viden frem om de kildemæssige forhold i tiden forud for Svend Aggesen og Saxo, da indflydelse fra de pågældende værker på dansk historieskrivning ikke før er blevet iagttaget på et så tidligt tidspunkt.¹⁰⁹ Forekomsten af en

¹⁰⁶ Anne K. G. Kristensen, *Danmarks ældste annalistik*, Skrifter udg. af Det historiske Institut ved Københavns Universitet III, 1969, s. 119, 122 f.

¹⁰⁷ Sst., s. 124 f.

¹⁰⁸ Bemærk den nære overensstemmelse mellem Helmold og dansk tradition før 1180erne; sammenhold således Ordinale s. Kanuti ducis et martyris, *Vitae Sanct.*, s. 203, og Helmold I, 85, Schmeidlers udg., s. 165 ff.

¹⁰⁹ C. A. Christensen (anf. udg., s. XIII) har udkastet den tanke, at C-overleveringen skulle have haft særlig tilknytning til Slesvig. Argumentationen bygger på Orlriks these om bisp Valdemar som Ralph Nigers hjemmelsmand og den ejendommelighed, at englænderen, foruden en C-version, kender Sigebert af Gembloux, hvis krønike ligeledes ligger til grund for C-manuskripterne schol. 20, 21 og 32, endv. på Slesvigske Årbogs karakteristiske citat fra schol. 20. Ræsonnementet lader sig dog ikke opretholde efter dokumentationen af, at Ralph Niger bygger på en dansk krønike, ikke direkte på en afskrift af Adams værk. Intet tyder på, må det tilføjes, at Knudskroniken skulle have anvendt Sigebert. Hvad annalnotitsen angår, citeres scholiet foruden af Slesvigske Årbog, også i *Dansk-svensk Årbog til 1263*, 2. hd., samt i margen af et håndskrift fra c. 1300 til *Annales Lundenses*, A M 843, 4° (*Ann. Dan.*, s. 132, 130, 56 note π. Jvf. Sture Bolin, *Om Nordens äldsta historieforskning*, Lunds universitets årsskrift, N.F. Avd. I Bd. 27 nr. 3, 1931, s. 108 f.). Ved en sammenligning med scholiet fremgår det, at de tre annaler ændrer udtrykket *per Popponem quendam conversi* (Schmeidlers udg., s. 83) til *conuersi per Popponem*, ligesom forlæggets *sine lesione* gengives med *illesus* (A M 843, 4° overspringer dog sidstnævnte passus). De tre citater indeholder således een og

differentieret Adam-tradition endnu inden udgangen af 12. århundrede vil kunne give impulser til drøftelse af den ældste Adam-overlevering i Danmark.¹¹⁰ På lignende måde får diskussionen om beslægtede traditioner hos Helmold og Saxo og forklaringen derpå fornyet aktualitet efter dokumentationen af, at den nordtyske krønikeskrivers arbejde var kendt og udnyttet her i landet umiddelbart før Saxo.

Knudskrøniken har snart efter sin affattelse været tilgængelig et centralt sted i landet, hvor Svend Aggesen har haft mulighed for at orientere sig deri.¹¹¹ Det er rimeligt i denne forbindelse at tænke på ærkesædet. Her forefandtes krøniken i hvert fald i det følgende århundrede, idet lundensiske forfattere har kendt den. Dette fremgår, som vi har set, navnlig af *Series ac brevior historia*, hvis lundensiske oprindelse må anses for givet, men også Lundeårbogen 1074–1255 (DL) og Roskildekrønikens fortsættelse, der er blevet til i Lund, har berøring, omend sporadisk, med det engelske uddrag.¹¹² Svend Aggesens intime forbindelse med Lundesædet og traditionerne der fremgår ikke alene af hans henvisning til Absalon¹¹³ eller sympatitilkendegivelse for skåningene,¹¹⁴ men tillige af hans udnyttelse af Roskildekrøniken og overensstemmelser med *Liber daticus Lundensis*.¹¹⁵

Til slut kan der være grund til at fremdrage Knudskrønikens Adambenyttelse, der på glimrende måde illustrerer en middelalderlig historie-

samme omarbejdelse af scholiet. Slesvigske Årbog kan i modsætning til Dansk-svensk Årbog, der har en afvigende datering (916 for 966), forklare excerptet i A M 843, 4°, men er ikke identisk med nævnte bearbejdelse. Det karakteristiske *chirotecam* m.m. i årbogen peger rigtignok direkte tilbage til scholiet, men udtrykket *ferrum candens* i Dansk-svensk Årbog har på samme måde selvstændig forbindelse til scholieteksten. Iøvrigt er Dansk-svensk Årbog utvivlsomt ældre end årbogen fra Slesvig. Det må være oplagt at identificere fælleskilden med et annalværk, der ligesom to af de afledede årbøger har haft scholietatet opført som indledningsnotits. Det pågældende værk kan vanskeligt være udgået andetsteds fra end ærkesædet i Lund, hvor såvel Dansk-svensk Årbog, 2. hd., som Slesvigske Årbog henter forlæg, direkte eller indirekte. (Dansk-svensk Årbog, 2. hd., nævner som de to lundensiske annaler, Årbog 1074–1255, DL, og *Annales Lundenses* under 1210 kamppladsen Gestilren, Ann. Dan., s. 130, jvf. s. 99; om Årbog 1074–1255, se Anne Kristensen, anf. arb., kommentaren under 1210. Slesvigske Årbog anvender bl. a. *Annales Lundenses*; se eksempelvis Ellen Jørgensens randbemærkning ved året 915, Ann. Dan., s. 132, jvf. s. 54 og s. 41 under 914). Alt taler da for, at notitsen i Slesvigske Årbog hidrører fra ældre annalforlæg af anden proveniens.

¹¹⁰ Jeg håber senere at kunne tage dette spørgsmål op.

¹¹¹ Jvf. ovf. s. 432; endv. note 91 og 92.

¹¹² Anne Kristensen, anf. arb., s. 131, 125 m. note 28 og s. 94 f.

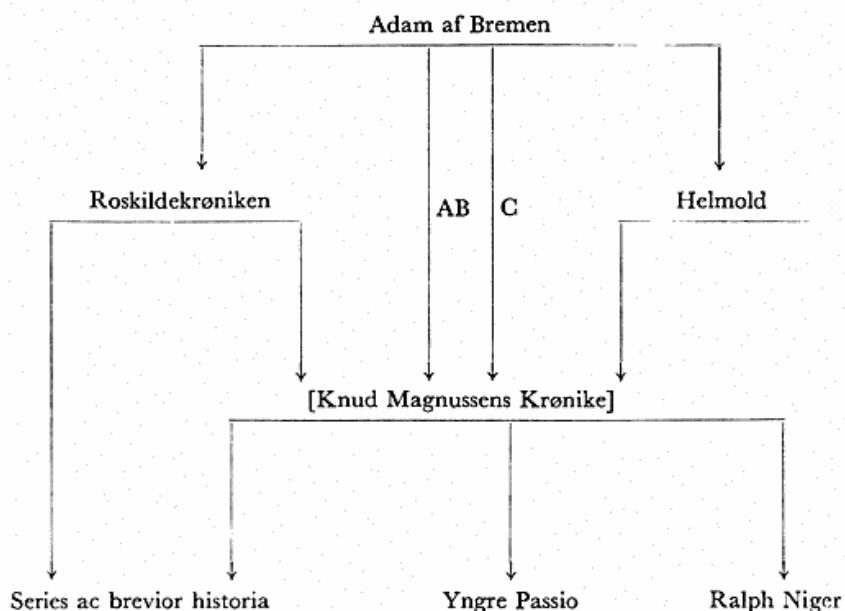
¹¹³ *Script. min.* I, s. 124 f.

¹¹⁴ Se henvisningen ovf. i note 104.

¹¹⁵ Curt Weibull, anf. arb., s. 37 note 1, s. 166 m. note 2.

skrivets arbejdsmetode. Forfatteren giver et kort og tilsyneladende direkte excerpt af Adams krønike. En detaljeret analyse røber imidlertid, at dette værk er udnyttet såvel direkte gennem eet eller to håndskrifter, som indirekte via de bearbejdede Adamtekster i Roskildekroniken og hos Helmold. Så komplicerede sammenhænge advarer ved historiografiske analyser mod forhastet afvisning af afhængighedsforhold og forenkede slutninger om tabte mellemlid eller fællesforlæg. Der synes ikke at være andre grænser for, hvad en middelalderlig historiker, annalist såvel som krønikeskriver, kan finde anvendelse for i sit arbejde, end den begrænsning, der ligger i det udnyttede biblioteks bestand, og hvad forfatteren iøvrigt havde mulighed for at hente andetsteds. Et forsøg på bestemmelse af det direkte forlæg kan være forbundet med store vanskeligheder, da et velforsynet bibliotek – som f. eks. det lundensiske – åbner mulighed for endeløse kombinations- og kompilationsmønstre.

OVERSIGT OVER ADAMTRADITIONEN I KNUDSKRØNIKEN

SUMMARY

The Knud Magnussen Chronicle

THE Chronicle of Ralph Niger till ab. 1200 imparts a certain amount of information about Danish history from ab. 800 till the 1180s. As for the period until Svend Estridsen (d. 1074), any such information originates in Adam of Bremen's *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* (ab. 1074); the presentation of the successive period is clearly biased in favour of King Niels (d. 1134), one of Svend Estridsen's sons, and King Niels' grandchild, King Knud Magnussen (d. 1157). From Danish side this material has been thoroughly investigated by Jørgen Olrik, who reached the conclusion that Ralph Niger had obtained an Adam of Bremen-excerpt through Danish contacts; Olrik also supposed the English chronicler to have got his information about the time after Svend Estridsen from Valdemar (bishop of Slesvig and son of Knud Magnussen), who is mentioned by name in the chronicle. Ellen Jørgensen, however, objected that rather than oral tradition Ralph Niger actually availed himself of a chronicle of Danish origin. On the basis of previous observations of interrelation between the tradition as seen in the English chronicle and that of such Danish accounts as Svend Aggesen's *Brevis historia* (ab. 1188) the *Series ac brevior historia regum Danie* (13th cent.) and the *Younger Passio s. Kanuti regis et Martyris* (13th cent.), the investigation in hand has succeeded in proving that the aforementioned passages of Ralph Niger's Chronicle have been extracted from a lost Danish chronicle.

The work here termed the Knud Magnussen Chronicle dates from the 1180s and has been made use of in several later Danish works. As far as the period from Godfred (ab. 800) till Svend Estridsen is concerned, the author of the Knud Magnussen Chronicle based his work on Adam of Bremen, directly as well as indirectly through the Adam of Bremen excerpts of the Roskilde Chronicle and Helmold. The author's own use of Adam of Bremen betrays influences from the AB-tradition, moreover certain traces of the later C-version can be discerned. The account given of the period from Harald Hen to Erik Lam is mainly founded on Aelnoth and the Roskilde Chronicle, and for the following period right to the end of the work the source is Helmold's *Chronica Slavorum*.

The Knud Magnussen Chronicle clearly springs from the specific political and historiographical milieu of Denmark during the last decades of the 12th century. The particular emphasis that the account of the Civil War (1146-57) places on the legitimacy of the Niels-line against the representatives of the Ejegod-line, King Svend and the later King Valdemar I, may represent the actual instigation for Absalon to assign Saxo the task of putting into words the Valdemarian view of the past. The predilection for the members of the Niels-family bespeaks the truth of Olrik's idea of a connection between the tradition

and Bishop Valdemar; in the beginning of the 1190s, a few years after the conclusion of the work, the latter rebelled against the Danish King.

The Chronicle is of further interest because it sheds new light on the sources available for Danish historical writing in the days of Svend Aggesen and Saxo. Such early influence from Adam of Bremen's C-version and Helmold on Danish chronicle writing has not previously been disclosed. Both in genesis and later rendering the Chronicle seems to be closely affiliated with the archiepiscopal library at Lund.